

Voorwoord

De telefoontap is een veelvuldig ingezet opsporingsmiddel. Uit het deze maand uitgekomen WODC-rapport *Het gebruik van de telefoon- en internettap in de opsporing* blijkt dat er in 2010 22.006 keer een tapbevel werd afgegeven. Hoewel een vergelijking met andere landen niet eenvoudig is door de hantering van verschillende telmethoden, is wel duidelijk dat Nederland relatief veel vaker gebruik maakt van de telefoontap dan andere Europese landen. De internationale vergelijking bevestigt het vermoeden dat de verschillende opsporingsmethoden die in de Wet bijzondere opsporingsbevoegdheden (Wet BOB) worden genoemd, zich als communicerende vaten tot elkaar verhouden. Behalve om telefoon- en internettappen gaat het om observatie (stelselmatig volgen), infiltratie, pseudokoop en -dienstverlening, undercover stelselmatig informatie inwinnen, inkijken (het betreden van een besloten plaats), opnemen van vertrouwelijke informatie (direct afluisteren) en bijstand en opsporing door burgers (informanten en infiltranten).¹ Nu de inzet van de telefoontap steeds minder effectief blijkt en de internettap nog in de kinderschoenen staat en bovendien op allerlei problemen stuit, lijkt het voor de hand liggend dat er in de opsporing meer aandacht zal komen voor de genoemde andere bijzondere opsporingsmethoden. Uit het artikel van Kruisbergen en De Jong in dit nummer blijkt dat bijvoorbeeld de inzet van een undercover opsporingsmiddel als infiltratie vrij beperkt is in Nederland. Voor een effectieve bestrijding van de (georganiseerde) misdaad zou het nodig kunnen zijn om dit middel vaker in te zetten. In dit verband is het veelzeggend dat de voormalige procureur-generaal Brouwer bij zijn afscheid van het OM in 2011 de hernieuwde inzet van de criminele burgerinfiltrant heeft geopperd. Demissionair minister Opstelten van Veiligheid en Justitie heeft onlangs toegezegd dat hij in het najaar de Kamer zal informeren of hij burgerinfiltratie weer wil toestaan. In dit themanummer besteden we daarnaast aandacht aan het fenomeen exfiltratie, ofwel de meewerkende criminele getuige.

1 Hoewel de mogelijkheid van burgerinfiltratie in de wet BOB wordt genoemd, is bij de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer destijds deze opsporingsmethode 'verboden' verklaard door de motie Kalsbeek/Jaspers. De motie is echter nooit in wetgeving vertaald.

Weliswaar gaat het hierbij niet om een regeling die onder de Wet BOB valt, maar duidelijk zal worden dat op deze wijze hetzelfde kan worden bereikt als met de inzet van de BOB-bevoegdheden: informatie over criminele handelingen ten behoeve van opsporing en berechting.

In het openingsartikel geven Odinet en De Jong op basis van nieuw WODC-onderzoek een beschouwing over de telefoontap in de huidige tijd en de verminderde opbrengsten van dit opsporingsmiddel. De expansieve groei van telecommunicatie en het gebruik van mobiele *smartphones* hebben ertoe geleid dat communicatie gefragmenteerd is geraakt. Waar voorheen de (vaste) telefoon het belangrijkste directe communicatiemiddel was, zijn er nu legio mogelijkheden om een boodschap over te brengen, zoals via pingen, tweeten, sociale media en VoIP. Deze fragmentatie van communicatie heeft de effectiviteit van de telefoontap een flinke slag toegebracht doordat deze geen compleet beeld meer geeft van hetgeen er is uitgewisseld in een bepaalde zaak. Het onderzoek laat zien dat er in Nederland nog altijd relatief veel telefoons worden afgetapt voor opsporingsdoeleinden en dat de afhankelijkheid daarvan een probleem begint te worden. De auteurs bespreken wat er verwacht kan worden van de internettap en in hoeverre deze de telefoontap zou kunnen gaan vervangen. Ten slotte gaan zij na in hoeverre alternatieve opsporingsmethoden de verminderde opbrengst van de telefoontap zouden kunnen compenseren. Oerlemans gaat vervolgens meer gedetailleerd in op de mogelijkheden en beperkingen van de internettap. De auteur laat zien dat de inzet van de internettap voor de opsporing niet eenvoudig is, onder meer door het gebruik van encryptie en door allerlei ontwikkelingen in de telecomindustrie. Niet alle communicatieaanbieders zijn verplicht medewerking te verlenen aan een taplast, al was het maar omdat ze zich soms in het buitenland bevinden. Hoewel de inhoud van bepaalde versleutelde VoIP-communicatie en privéberichten niet zichtbaar is voor opsporingsinstanties, geldt dat wel voor de verkeersgegevens. Die kunnen wel degelijk als (indirect) bewijsmateriaal dienen in een zaak. De auteur pleit voor een publiek debat over de vraag of de huidige wetgeving met betrekking tot tappen zou moeten worden aangepast ter wille van een effectievere opsporing. De genoemde afhankelijkheid van de telefoontap heeft de vraag opgeroepen hoe er in andere landen wordt omgegaan met de inzet van bijzondere opsporingsmethoden. Van der Leij laat in zijn bijdrage zien – eveneens op basis van het nieuwe WODC-onderzoek –

dat de autoriteiten in Engeland, Zweden en Duitsland veel frequenter gebruik maken van alternatieve opsporingsmethoden dan die in Nederland. Te denken valt aan het gebruik van verkeersgegevens, (hinderlijk) volgen, direct afluisteren en verscheidene vormen van infiltratie. Een vergelijking van de wetgeving inzake de inzet van deze opsporingsmiddelen laat zien dat er flinke verschillen bestaan in de wijze waarop wordt aangekeken tegen de mate van privacy-schending door de telefoontap. In Engeland bijvoorbeeld beschouwen men de telefoontap als een ingrijpender opsporingsmiddel dan infiltratie, terwijl dat in Nederland precies andersom ligt. Hoe het gebruik van andere bijzondere opsporingsmethoden dan de telefoon- en internettap in de praktijk verloopt, komt aan de orde in de bijdrage van Kruisbergen en De Jong over undercoveroperaties. De auteurs beantwoorden vragen als hoe vaak undercovertrajecten worden toegepast, welke types undercovertrajecten er zijn en welke resultaten zijn behaald. Zij bespreken tevens de geschiedenis van undercoveroperaties en de (juridische) debatten die hierover zijn gevoerd. Ten slotte verkennen zij de mogelijkheden voor het gebruik van undercovertrajecten in de toekomst.

In de zoektocht naar alternatieven voor de telefoontap mag het fenomeen exfiltratie niet ontbreken. In tegenstelling tot infiltratie, waarbij belastende informatie over criminele handelingen door de politie wordt verkregen, is het bij exfiltratie een criminele getuige die met zijn onthullende medewerking verleent aan de opsporing en berechting van mededaders, dit in ruil voor strafvermindering en faciliteiten die het mogelijk maken naderhand een 'nieuw leven' te beginnen. Fijnaut beschrijft de vrij beperkte regeling die in Nederland geldt voor deals met criminelen en vergelijkt deze met wetgeving in de Verenigde Staten, Italië, Engeland en Duitsland. Wat het meeste opvalt is dat het in Nederland niet mogelijk is om de criminele getuige volledige of gedeeltelijke immuniteit voor strafvervolgning te geven in ruil voor zijn medewerking. Ondanks de beperkte wettelijke mogelijkheden probeert het Openbaar Ministerie toch soms een deal te maken met een criminele getuige, maar de actuele verwickelingen in het Amsterdamse liquidatieproces rond zo'n getuige laten zien hoe problematisch dit is. De auteur pleit ervoor de huidige regeling te evalueren en herziening te overwegen in het licht van ervaringen in andere landen en de stand van zaken rond de georganiseerde misdaad in Nederland.